

Penktojo disertacijos skyriaus tema — lenininė nacionalinė politika kaip svarbiausias socialistinių nacių suartėjimo pagrindas. Čia autorius aptaria „nacionalinio intereso“ sąvoką ir padaro išvadą, kad šis interesas yra „visuma objektyvių poreikių — ekonominių, politinių, kultūrinių,— kurie užtikrina laisvą nacijos gyvenimą ir lygiateisiską vystymąsi kitų tautų šeimoje“¹¹. Pažymima, kad V. Lenino mintys apie jautrų požiūrį į nacionalinius interesus, suvaidinusios tokį didelį vaidmenį, ikispaliniu laikotarpiu ir tuoj po revoliucijos, tebėra aktualios ir dabar. Disertacijoje plačiai aptariama TSKP nacionalinė politika ekonomikos, kultūros ir ideologijos srityse. Šių klausimų nušvietimui skirti šeštas, septintas ir aštuntas disertacijos skyriai. Pastarajame skyriuje plačiai analizuojamas nacionalinių kultūrų vystymasis Tarybų Sąjungoje, pabrėžiant, kad kultūrinis bendradarbiavimas nereiškia nacionalinių ypatybių niveliavimo.

Paskutinis, devintas, disertacijos skyrius — „Atgyvenų įveikimas — svarbus komunistinės visuomenės sukūrimo uždavinys“ — aptaria buržuazinio nacionalizmo esmę ir jo liekanas žmonių sąmonėje. Jame pabrėžiama aktyvios kovos prieš buržuazinę ideologiją reikšmė, analizuojami kovos prieš buržuazinio nacionalizmo liekanas būdai ir priemonės, aptariama Lietuvos KP veikla, auklėjant darbo žmones internacionalizmo dvasia.

Oficialieji oponentai filosofijos mokslų daktarai H. Džunusovas ir I. Camerianas bei istorijos mokslų daktaras K. Navickas ir kiti kalbėjusieji teigiamai įvertino disertanto darbą. Gynimo metu išsivystė gyva ir įdomi diskusija. Visuomeninių mokslų Akademijos Mokslinę tarybą už darbą „Nacių vystymasis ir suartėjimas socializmo ir komunizmo statybos sąlygomis“ suteikė G. Zimanui filosofijos mokslų daktaro laipsnį.

S. VENSKEVIČIUS

DISERTACIJA APIE SOCIALISTINĘ IDEOLOGIJĄ

Pastaraisiais metais tarybinė filosofinė literatūra praturtėja darbais, kuriuose analizuojami socialistinės ideologijos klausimai (dažniausiai — viena ar kita socialistinės ideologijos forma) bei kritikuojamos antikomunizmo idėjos. Tačiau be nedidelės A. Lozuraičio knygelės „Socialistinė ideologija“ tik keletas staipsnių tenagrinėja socialistinės ideologijos proceso metodologinius klausimus. Bendra sociologinė socialistinės ideologijos bei jos visuomeninio vaidmens problematika liečiama, nagrinėjant ideologinio proceso dėsningumus ar net socialinių vertybių problemas, bet ir šiais atvejais didžiausias dėmesys tenka patiems socialistinės ideologijos principams, o ne jų pagrindimo metodologijai.

Todėl J. Karoso disertacija „Ideologijos vieta ir vaidmuo socialistinės visuomenės vystymesi“ yra labai aktuali.

Pagrindinius metodologinius mokslinio ideologijos vietos ir vaidmens aiškinimo principus suformulavo K. Marksas ir F. Engelsas. Vėliau, remdamasis naujomis proletariato kovos už socializmą sąlygomis, juos išvystė V. Leninas. Tais teiginiais vadovaujasi, parodydamas ekonominį socialistinės ideologijos principų sąlygotumą ir šių principų poveikį ekonominiams socialistinės visuomenės vystymuisi.

Kadangi metodologiniai socialistinės ideologijos bei apskritai ideologinio proceso klausimai tyrinėti palyginus nedaug, tai šie klausimai pirmiausia ir aptariami bendru sociologiniu požiūriu. Pirmajame disertacijos skyriuje — „Socialinių idėjų vaidmuo ikisocialistinės visuomenės vystymesi“ — parodoma ideologinių principų genėzė. Ideologinio proceso pradžia, sako autorius, sietina su susvetimėjusių visuomeninių santykių, visuomenės klasinės ekonominės struktūros atsiradimu. Ideologija tampa savotiška klasinės visuomenės ekonominės struktūros sankcija. Kadangi visuomeninius santykius sankcionuoti galima, tik ignoruojant ekonominę minėtų santykių prigimtį, tai ideologiniai principai klasinėje antagonisti-

¹¹ Ten pat, p. 23.

neje visuomenėje įgauna nuo ekonominių santykių nepriklausomų principų regimybę ir — dar daugiau — yra laikomi visuomeninio vystymosi pagrindu. Socialinė tikrovė iškraipoma. Idealistinė ideologinių vaizdinių metodologija neišvengiama iš objektyvių materialinių antagonistinės visuomenės sąlygų. Analizuodamas vergvaldinės, feodalinės bei kapitalistinės visuomenės ekonomines struktūras bei Platono, Aristotelio, Augustino, T. Akviničio, T. Hobso, Helvecijaus ir Ž. Ž. Ruso socialines doktrinas, autorius parodo, kaip, vystantis visuomenei, keitėsi socialiniai principai bei jų pagrindimo pobūdis ir visuomeninis ideologijos reikšmingumas.

Antrajame skyriuje — „Socialistinės ideologijos susiformavimas ir jos revoliucinio vaidmens ypatybės“ — autorius tyrinėja socialistinės ideologijos genezės bei jos visuomeninio vaidmens ypatumus. Pirmajai (utopinei) socialistinės ideologijos formavimosi stadijai būdinga sena, idealistinė socialinių principų pagrindimo metodologija. Socializmo idėjų utopinis pobūdis — tai kapitalistinių ekonominių santykių nesubrendimo rezultatas.

Mokslinė socialistinė ideologija atsiranda, susidarius objektyvioms ekonominėms socializmo prielaidoms. Marksistinė socialistinė ideologija išsiskiria pirmiausia savo materialistine metodologija. Socializmo ir komunizmo idėjas bei principus marksizmas formuluoja, remdamasis moksline materialinių visuomeninio vystymosi reikmių analize. Autorius nurodo, kad nauja socialistinės ideologijos metodologija pakeičia patį socialinių komunizmo principų pobūdį bei jų visuomeninį vaidmenį.

Trečiajame skyriuje — „Socializmas kaip ideologinės kovos objektas“ — autorius nagrinėja antikomunizmą kaip šiuolaikinę reakciją į socializmą ir jo mokslinę ideologiją. Jame pabrėžiama, kad socializmo bei komunizmo idėjas buržuazijos ideologai šiandien dažniausiai neigia, neigdami metodologinius socialistinės ideologijos principus. Svarbiausias ideologijos idealistinės interpretacijos momentas yra siekimas paneigti mokslinės ideologijos galimumą, vertybę priešpastatant tiesai. Autorius parodo, kaip santykio tarp ideologijos socialistinės vertybės ir mokslo tiesos klausimą sprendė neokantiečiai (V. Vindelbandas, H. Rikertas), M. Vėberis ir V. Mainhaimas savo „žinojimo sociologijoje“. Trumpai aptariama, kaip šį klausimą sprendžia šiuolaikinis pozityvizmas (T. Gaigeris, J. Barionas, H. Albertas, E. Glazeris).

Išryškines ideologinio proceso materialistinio supratimo ypatybes bei parodęs socialistinės ideologijos istorinę raidą, ketvirtajame disertacijos skyriuje autorius analizuoja ideologijos vietą ir vaidmenį socialistinėje visuomenėje.

Socializmo bei komunizmo problemas marksizmas moko spręsti konkrečiai istoriškai. Socializmo sąlygomis dar lieka objektyvus pagrindas žmonių visuomeninių santykių išoriškam, instituciniam reguliavimui. Šis pagrindas atskiruose socialistinės visuomenės išsivystymo etapuose yra nevienodas: socializmo kūrimo pradžioje jis didesnis, o socialistiniams ekonominiams santykiams formuojantis į komunistinius — mažėja. Taigi socialistinės visuomenės vystymąsi galima apibūdinti kaip galutinio susvetimėjusių visuomeninių santykių likvidavimo procesą.

Visuomenės ekonominės struktūros socialistinio pertvarkymo procesui ypatinga yra tai, kad jis vyksta, suvokiant ekonominį būtinumą. Suvoktas ekonominis būtinumas sudaro socialistinės ideologijos socialinių vertybių turinį. Todėl, sako autorius, socialistiniai žmonių visuomeninių santykių principai praranda išorinių įpareigojimų pobūdį, jų grynasis normatyvizmas išnyksta. Tatai vyksta kartu su ideologinių principų savarankiškumo regimybės nykimu. Socialistinė ideologija, nurodoma disertacijoje, socialistinės visuomenės ekonominio vystymosi atžvilgiu užima tarnybinę padėtį, ji yra ekonominių socialistinės visuomenės uždavinių sprendimo priemonė. Socialistinė ideologija, rašoma toliau, individualius žmonių siekimus sujungia su objektyviais visuomenės ekonominio vystymosi poreikiais, t. y. šiems poreikiams padeda tapti žmogaus praktinės veiklos motyvu. Dėl to socialistinės ideologijos ir ideologinės veiklos efektyvumo kriterijumi yra praktinė žmonių veikla visuomenės ekonominės struktūros socialistinio pertvarkymo labui. Disertacijoje pabrėžiama, kad

socialistinių visuomeninių santykių, o kartu ir naujo socialinio-psichologinio tipo žmogaus formavimui socialistinė ideologija tarnauja tiek, kiek ji skatina žmonių praktinę veiklą.

Penktajame ir šeštajame skyriuose — „Socialistinės visuomenės vystymosi politinis aspektas“ ir „Socialistinės visuomenės vystymosi moralinis aspektas“ — autorius analizuoja politinio bei moralinio žmonių visuomeninių santykių normavimo klausimus, išryškina marksistinių šių klausimų sprendimo metodologiją.

Paskutiniajame disertacijos skyriuje — „Socialistinės ideologijos moksliskumas — jos socialinio efektyvumo pagrindas“ — aiškinamos tos teorinės sąlygos, kurios socialistinei ideologijai leidžia sėkmingai atlikti savo socialinę paskirtį. Mokslinio komunizmo teorijos pradininkai suformulavo tik pagrindinius komunizmo statybos tikslus bei uždavinius, sukūrė mokslinius-metodologinius komunistinės visuomenės statybos uždavinių bei tikslų formulavimo pagrindus. Komunizmo principų taikymo konkrečioms istorinėms sąlygoms pavyzdžiu yra V. Lenino išvystyta socialistinės revoliucijos teorija.

Šiandien, pabrėžia autorius, mokliškai formuluojant konkrečius socializmo sukūrimo uždavinius, ypatingą reikšmę turi specialiųjų mokslų kompetencijos žinojimas bei teisingas metodologinio pobūdžio principų supratimas. Visi mokslai vienu ar kitu požiūriu sprendžia komunizmo statybos klausimus. Juos subordinauja tam tikras tarpusavio ryšys ir hierarchija. Mūsų gyvenimo praktikoje, sako autorius, ypač svarbu teisingai derinti tuos mokslus, kurie sprendžia metodologinius komunizmo sukūrimo klausimus, su konkrečiais mokslais, sprendžiančiais technologinius šio kūrimo uždavinius.

Oficialieji oponentai — filosofijos mokslų daktaras profesorius I. Zaksas ir filosofijos mokslų kandidatas docentas B. Kuzmickas teigiamai įvertino J. Karoso atliktą darbą, pažymėdami jo aktualumą ir mokslinį savarankiškumą. Universiteto Mokslinė taryba už disertaciją „Ideologijos vieta ir vaidmuo socialistinės visuomenės vystymesi“ suteikė J. Karosui filosofijos mokslų kandidato laipsnį.

R. OZOLAS